

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
Cilt/Vol: 2, Sayı/Issue: 1, 2018, ss/pp. 27-53
ISSN:2602-3792
ANKARA-TURKEY.
This article was checked by iThenticate.

Analytic Divinity Center
www.andcenter.org

YUSUF SURESİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

Canan TEKE*

ÖZET

İnsan sosyal bir varlık olduğu için onun birçok özelliği toplum içerisinde şekillenmektedir. Cinsiyetlere dair algılarımız da kültürün bize sunduğu çerçevede gelişmektedir. Cinsiyet denilince daha çok biyolojik özelliklere vurgu yapılırken, toplumsal cinsiyette ise toplumun erkek-kadın cinslerine yüklediği anlam ifade edilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramına yüklenen anlamlar toplumdan topluma değişiklik arz etmektedir. Bu kavramın ne olduğu ve nasıl şekillendiği ile ilgili tartışmalar yıllardır süregelmektedir. Toplumsal cinsiyet her iki cinse de teorikte atıf yapmaktayken, pratikteki tartışmalar kadın cinsiyetiyle ilgili eşitsizlikler üzerine yoğunlaşmaktadır.

İslam dünyasında da kadın merkezli tartışmalar olmuş ve kadına yönelik haksızlıklar olup olmadığı tartışılmıştır. Bu yüzden Kur'an'ın toplumsal cinsiyete bakış açısı önem arz etmektedir. Bu konu kültürel hayatla bağlantılı olduğu için Kur'an-Sosyoloji eksenli çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan hareketle, bu çalışmadaki problemimiz, Toplumsal Cinsiyet kavramını Yusuf Suresi'nde geçen 'Züleyha' ve 'Yusuf' özelinde ele almak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, cinsiyet, Yusuf, Züleyha, Mısır

---

* AND Center Araştırmacı Yrd., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-posta: cananteke@gmail.com

---

GENDER CONCEPT OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF EL-YUSUF SURAH

ABSTRACT

Human being saresocial beings, many of its characteristics are shaped with in society. Our perceptions of gender are also developed in the frame of the cult. While more emphasis is given to biological characteristic sthangender, gender implies that society imposes on the semale-female genera. Therefore, the meaning attached to the concept of gender suggests collecting change from society. The debate about what this concept is and how it is shaped has been going on for years. While both genders refer in theory to gender, practical discussions focus on gender in equalities.

In the Islamic world, too, women-centered discussion shave always been warm and debate about whether there are injustices towards women. Therefore, the Qur'an's social gender perspective is of importance. Since this issue is linked to cultural life, there is a need for studies on Qur'an-sociology. Moving on from this need, our problem in this work will be to consider the concept of gender in the context of 'Züleyha' and 'Yusuf' in Surat al-Yusuf. Ouraim is not only to look at the Qur'an from the window of sociology, but also to try to understand the examples of the Qur'an in terms of gender perception in terms of the Yusuf Chronicle, looking at collecting from the view point of the Qur'an. As a method, we chose the historical documentation method.

Key Words: Gender, gender society, Yusuf, Züleyha, Egypt

GİRİŞ

Kur'an'ın içeriğine bütüncül bir gözle bakıldığında, ahlak, ibadet, itikad ve muamelat gibi konularla birlikte; peygamber kıssaları, tarih, tıp, astronomi, psikoloji ve sosyoloji gibi ilim dallarıyla ilgili birçok konunun Kur'an ayetlerine konu edildiği görülecektir. Bununla birlikte bu ilimler değişim kanununa bağlı oldukları için, Kur'an-ı Kerim'in bunları doğrudan kendisine konu etmediğini de ifade etmemiz gerekir. Kur'an-ı Kerim' de sosyal bilimlerin ve fen bilimlerinin konusuna giren birçok bilgi yer aldığı için bunlar arasındaki ilişki her dönemde dikkat çekici olmuştur (Karasakal, 2005: 30-31).

Müslümanların, özellikle sosyal yaşantılarını düzenlemeleri için sosyal bilimlerle ilgili Kur'an'da bulunan veriler önem arz etmektedir. Bu anlamda öne çıkan ilim dalı Kur'an Sosyolojisi ya da İslam Sosyolojisi diye tabir edilen alandır. Bu alan İslami düşüncenin verilerinin tanıtımını ve analizini yaparak İslam'ın sosyal doktrinine bir giriş ve eşik olma özelliğiyle verileri ve temel meseleleri, sosyolojik bir açımla, etüd ve analiz ederek ele almaktadır. Aynı zamanda İslam Sosyolojisi, en genel anlamda insanlık düşüncesine sunduğu verileri ve bu verilerin sosyal düşünce serüveninde ve onun gelişmesindeki rolünü de kapsamaktadır (Haşşab, 2010: 66-68).

Bu anlamda dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, ona inananlara dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet ve ideolojiyi kazandırmaktır. Her dinin bilişsel yönü vardır. Din, inananlarına belirli bir dünya görüşü sunar. O dinin mensupları, bağlı oldukları dinin etkisiyle dünya ve sosyal olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içerisinde olacaklarına karar verirler. Bu bağlamda dinin toplumda belli bir tavra yol açtığını söyleyebiliriz. Örneğin bir din, faizi yasaklıyorsa o toplumda buna uygun bir tarz oluşturulur veya bu konuda bir çatışma da ortaya çıkabilir. Aynı şekilde dinin kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statülerde o toplumda toplumsal cinsiyetin belirlenmesine ve insanların buna göre değer yargılarına ulaşmasına neden olmaktadır (Gürhan, 2010: 62).

Ataerkil yaklaşıma göre dinler (Hristiyanlık, Yahudilik, İslamiyet) cinsiyet konusunda genel olarak ataerkil dokuyu devam ettirmektedirler (Toker, 2015: 610). Ataerkil anlayışta kız ve erkeklerin yetiştirilme tarzları farklılaşmaktadır. Kızlar itaat ve sorumluluk kazanma, erkekler ise kendine güvenme ve bağımsız olmak noktasında eğitilirler (Yapıcı, 2012: 11). Buna göre Müslüman erkekler ailede reis, toplumda idareci ya da halife, yargıç, vali olarak en önemli mevkileri işgal etmişlerdir. Bu görüşü savunanlar gerek ayet gerekse hadislerde kadınların aleyhine yorumlanan birçok metnin mevcut olduğunu söylerler (Toker, 2015: 611).

Müslümanların zihni dünyalarındaki cinsiyet algısını tek tip üzerinden açıklamak oldukça zordur. Çünkü bu durum bölgeden bölgeye ve İslam'ı yorumlama biçimlerinden doğan farklı akımlarca da değişiklik arz etmektedir. Örneğin; İslamcı ütopya olarak tarif edilen kuruluş dönemi efsanesi savunucuları batı modernizmine karşı İslamcı projeyi desteklemektedirler. Bunlara göre İslam'ın özüne bakıldığında kadın erkek eşitliği vardır. Bu yüzden eşitliğin tekrardan tesis edilebilmesi için İslam'ın yaşandığı en parlak döneme dönmeliyiz. Çünkü günümüz

Müslüman dünyasında görülen cinsler arası eşitsizliklerin kaynağı İslam değil, içinde yaşanılan toplumdur (Göle, 2001: 138-139). Aynı şekilde İran devrimini örnek alan İslami bir devlet kurulmasını ve 'siyasi bir silahlanmayı' öngören Siyasal İslamcı akım ile Kültürel İslam olarak tabir edilen akımların da cinsiyetlere yaklaşımları birbirinden farklıdır. Siyasal İslam'da kadının 'militan' 'mücahide' kimliği öne çıkarılarak kadının kimliği kolektif hareket içinde tanımlanmaktadır. İslamcı hareketin tanınmış kadın militanlarından Ghazali, annelik görevine engel olmadığı sürece kadının siyasette aktif rol alabileceğini ancak kadının en birinci vazifesinin annelik ve zevcelik olduğunu belirtmektedir (Göle, 2001: 149-150).

Kadın ve İslam üzerine yazılarıyla tanınan Farslı sosyolog Fatıma Mernissi de Müslümanların zihinlerindeki toplumsal cinsiyet algılarının farklılığına işaret eden kültürel miras üzerinde durmuştur. O, cinsiyet eşitliğinin kurulabilmesi için Arap-İslam geçmişinin ayıklamaya tabi tutulması gerektiğini savunmuştur. 'Mernissi, İslamın doğuşuna dönerek Peygamberin amacının, kadın ve erkeğin Medine yasalarını beraber tartıştıkları, aşiretlerin egemen olduğu Arabistan'da güçlü ve tektanrıci bir devletin kurulmasına beraber katıldıkları, hem demokratik, hem dini bir topluluk oluşturmak olduğunu hatırlatır. Ümmü Selma, Ayşe, Sakine gibi Medine'nin ünlü kadın kişiliklerinden örnekler vererek bu kadınların, İslamiyet öncesi geleneğin tersine siyasi ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katıldıklarını söyler. Mernissi'ye göre, cinsiyet eşitliği Müslümanların ortak hafızalarındaki 'bellek yitimi' yüzünden kendi topluluğuna has bir olgu değil de, dıştan gelen yabancı, ithal bir olgu olarak ele alınmaktadır (Göle, 2001: 141).

Kur'an'ın cinsiyete yaklaşımını incelediğimizde, erkek ya da kadın olarak doğmanın tek başına bir üstünlük sebebi olmadığını görürüz. Değer ve kalite ölçüsü, kadın ve erkeklerin, kendi gayret ve çabalarına bağlanmıştır. Hiçbir insanın cinsiyetinden dolayı ayrıcalığı ya da mağduriyeti yoktur. Bu sebeple Müslüman zihnindeki algının Kur'an kaynaklı olmaktan ziyade, yerleşmiş olan 'geleneksel zihniyet'ten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu durum, Müslüman toplumlarca yeterince anlaşılammış ve sonuçta Kur'an ile çelişen uygulamalar ortaya çıkmıştır (Toker 2009: 151).

Türk kültüründe toplumsal cinsiyet algısının yansımalarına baktığımız zaman ise diğer Müslüman ülkelerden biraz daha farklı

olduğunu görürüz. Geleneksel Türk kültüründe kadınlar erkeklerle aynı faaliyetlere katılabilme özgürlüğü ve dışa dönük yönleriyle öne çıkmaktadırlar. Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra da eski Türk toplumlarında kadın ve erkekle ilgili algılar tamamen ortadan kalkmamıştır. Zaman içerisinde yerleşik kültür ile din buyrukları mezc olup yeni bir algı ortaya çıkmıştır (Doğan, 2012: 173-174).

Kadın, Türkler de “anne” kimliği ile aile kurumunun temeli olarak saygı görmekte, çocuk doğurması, özellikle de erkek çocuk doğurması ile statüsü ve değeri artmaktadır. Kadın, erken yaşta, kendinden yaşça ve sosyal konum olarak daha üst seviyede biriyle evlenmeli, anne, eş ve ev kadını rollerini toplumsal beklentilere uygun bir biçimde yerine getirmelidir. Ayrıca kadının ev işlerinde hamarat, becerikli, temiz ve tutumlu olması da beklenmektedir (Ersöz, 2010: 168).

Ancak burada şunu da belirtmemiz gerekmektedir: Kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal roller küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişmektedir. Örneğin; yakın dönemde ülkemiz de İran devrimiyle birlikte ‘Türkiye, İran olacak’ fobisi ekseninde dinin kadını ezdiği, Müslüman kadınların edilgen kadınlar olduğu söylemi geliştirilerek ‘din’ üzerinden tanımlanan toplumsal cinsiyet tartışmaları yapılmıştır (Barbarosoğlu, 2002: 129). Bugün ülkemiz de kentleşme ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle yaşanan sosyal değişme süreci, geleneksel görev dağılımında kadına ve erkeğe özgü rolleri değiştirmiştir. Buna bağlı olarak kadının rolünün geleneksel algıya göre farklılaştığını söyleyebiliriz (Günay- Bener, 2011: 159).

Görüldüğü gibi insanlar, dinleri içerisinde yapısal ve kültürel olarak belirmiş olan cinsiyet ayrımcılığı ve ataerkil kabulleri dinden çıkararak onu kendi kültürlerine bina edipyeniden uyarlamaktadırlar. Bu şekilde dinlerdeki, özellikle dinsel metinlerdeki asimetric durumlar baskın olsa da, din güncellenerek yeniden yorumlanabilmekte, farklı birtakım unsurlarla harmanlanabilmektedir (Toker 2009: 151). Yani dinin bireylere ve topluma sunduğu dünya görüşü ile birlikte hem bireysel hem de sosyo-kültürel yapıyla bütünleştirilerek toplumsal cinsiyet yeniden üretilmektedir (Yapıcı: 2012: 230).

Bütün bu bilgilerden hareketle şunları söylemek mümkündür: ‘Toplumsal cinsiyet açısından baktığımız zaman İslami değerlerin, başka dinlere ait değer ve hükümlerinden oldukça farklı bir özelliği vardır ve bu özellik, bizim değerlerimizin sadece halkın yarattığı halktan gelme değer hükümleri olmayıp dinin halka aşılacağı ve sosyal ilimlerin de ilme uygunluğunu tasdik ettiği sebep-sonuç ilişkilerine ait ifade olma özelliğidir’

(Güngör, 2016: 43). Bundan ötürü bizim toplumsal cinsiyete dair yorumlarımız da doğal olarak batınınkinden farklı olmaktadır

Sosyolojinin temel kurgusunun batı merkezli inşa edilmiş olması bu alanda çalışan bazı araştırmacılar tarafından sakıncalı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü henüz kendi kültürünü keşfedemeyen yeni araştırmacılar biranda kendini farklı bir kültür dünyasında bulmaktadır. Bu durumun da kendi öz değerlerine yabancılaşmaya yol açtığını iddia etmişlerdir (Güngör-Sarıkaya, 2017: 14). Bu anlamda Kur'an-Sosyoloji eksenli çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçtan hareketle, bu çalışmadaki problemimiz, Toplumsal Cinsiyet kavramını Yusuf Suresi'nde geçen 'Züleyha' ve 'Yusuf' özelinde ele almak olacaktır. Amacımız ise sadece sosyolojinin penceresinden Kur'an'a bakmak değil aynı zamanda Kur'an'ın bakış açısıyla topluma bakarak Yusuf Kıssası özelinde Kur'an'ın dönemin toplumsal cinsiyet algısına ilişkin ortaya koyduğu örnekleri anlamaya çalışmaktır. Buna bağlı olarak alt amaçlarımız ise; Hz. Yusuf dönemindeki kadın-erkek algısını ve Yusuf Suresinde geçen kadın modelleri'ni incelemek olacaktır. Yöntem olarak ise tarihsel dokümantasyon yöntemini tercih ettik.

1. Toplumsal Cinsiyet Kavramına Teorik Yaklaşım

Cinsiyet, 'genellikle üreme organları ve genetik oluşum temelinde kategorize edilen erkek olmak ya da kadın olmak arasındaki biyolojik farklılığa gönderme yapar' (Zastrow-Kristashman, 2014: 568). Cinsiyet, açıklık ve susuzluktan farklı biyolojik temelli bir güdüdür. İnsanların cinsel davranışının öğrenmeyle sıkı bir ilişkisi olduğu için cinsel davranışın değişik yönleri sosyal yaşantıyla belirlenir. Bu yüzden toplumdan topluma, kültürden kültüre cinsel davranımın özellikleri değişebilmektedir (Cüceloğlu, 2010: 245-246). Bu durum bizi şaşırtmamalıdır çünkü kişide kendilik bilinci oluşması ve işlevsellik kazanması için bunun eyleme geçebileceği psikolojik alanı yapılandıracak temel yönelimler gerekir. Bunlar ise nesnelere yönelim, mekâna yönelim, zamana yönelim ve kurallara yönelim olarak sıralanabilir. Burada özellikle kurala yönelim bir toplumda, kadın ve erkeklerin davranışlarının kabul edilebilirlik sınırlarını belirler. Bu davranışlar biyolojiyle de iç içedir ancak kültür tarafından değiştirilir, şekillendirilir (Erguvan Sarıoğlu, 2008: 271-273).

1.1. Toplumsal Cinsiyet: Yukarıda ifade ettiğimiz gibi cinsiyet biyolojik olarak erkeklik ya da kadınlık ayrımını

anlatırken ‘toplumsal cinsiyet’ erkeklik kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde oluşturulmuş yönlerine dikkat çekmektedir. Bu terim sadece bireysel kimliği ve kişiliği değil aynı zamanda sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel ideallerini, stereotiplerini yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü de kapsamaktadır (Marshall, 1999: 98).

Basitçe ifade etmek gerekirse bu kavram erkekler ve kadınlar arasındaki fiziksel ve toplumsal farklılıkları anlatmak için kullanılır (Slattery, 2014: 341). Yani toplum içerisinde cinsiyet tanımlamalarına dayalı bir kültür ve organizasyon içeriğini anlatır. Aslında bu terim daha çok ‘eşitsiz olarak dağıtılmış ve hiyerarşik şekilde organize olmuş gücün bir icra alanı’ olarak ifade edilmektedir (Toker, 2015: 607).

Görüldüğü gibi ‘cinsiyet’ terimi sadece anatomi, fiziksel işlevsellikteki biyolojik farklılıkları belirtmektedir. Yani erkek ya da dişi olmak kişinin biyolojik yapısına, fiziksel ve genetik yapısına atıf yaparken, ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının ise bu biyolojik isimlendirmeye yüklenen psikolojik ve sosyal anlamlara işaret ettiğini söylememiz mümkündür (Morris, 2002: 654).

Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak oluşturulmuş erillik vedışilik kavramlarıyla alakalı olduğu için, bireyin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir. Bu yüzdencinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki fark önemlidir çünkü erkekler ve kadınlar arasında varolan birçok farklılığın kökeni biyolojik değildir (Giddens, 2006: 458). Cinsiyet doğaldır, biyolojiktir, cinsiyet değişmez ve her yerde aynıdır. Oysa toplumsal cinsiyet insan ürünüdür. Bu ifadeyi açacak olursak, cinsiyet ve cinsellik için fizyolojik ve biyolojik bir temel olmakla birlikte bunları isimlendirme, tanımlama, teşvik etme, bastırma ve şekillendirme sürecinin ise tamamıyla kültürel olduğunu söyleyebiliriz (Tunç, 2014: 611).

Toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili bütün tanımlarher iki cinse atıf yapsa da bu mesele etrafında yapılan tartışmaların merkezinde kadının yer aldığını da belirtmemiz gerekmektedir (Öztürk, 2012: 98).

2. Toplumsal Cinsiyetin İnşası: Bu sürecin çocuğun daha anne karnındayken başladığını söyleyebiliriz. Aile bu noktada çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Çünkü her çocuk içinde yaşadığı toplumun geleneklerini, örf ve adetlerini ilk olarak ailede öğrenir. (Güngör, 2016: 61). Örneğin; bizim toplumumuzda anne

hamile kalır kalmaz hazırlıklar iki cinsiyete uygun şekilde başlar. Eğer kızsaa pembe zıbnlar, battaniyeler, patikler erkekse; mavi zıbnlar, battaniyeler tercih edilir. Yine bebek odasının rengi ve dizaynı da cinsiyete uygun şekilde tasarlanır. Bebek doğduktan sonra da toplumsal yüklemeler devam eder. Bebek kızsaa oyuncak olarak bebekler alınır evciliklerde anne rolü teşvik edilir. Çay kahve setleri alınır çocuk oyununda misafir ağırlayıp çay ikram eder. Bebeklerine kıyafet diker. Çocuk erkekse arabalar, tamir setleri alınır. Oyunlarında bu arabaları sürmesi bozulduğunda tamir etmesi beklenir.

Cinsiyet rolleri ilk çocukluk döneminde çocuğun oynadığı oyunlarda ve oyuncak materyallerinde de gelişerek devam eder. Çocukların oynadığı oyunlar onların sosyal ve psikolojik anlamda gelişmelerine ciddi katkı sunar. Oyunların bir işlevi de onları gerçek hayata hazırlamaktır. Çocuk, sosyallaşmaya başladığında ise bu durum toplumun diğer üyeleriyle etkileşimi sonucu kuvvetli normlara dönüşür. Ve bu durum nesilden nesile bu şekilde aktarılır (Alp, 2016: 321).

Her toplumda kişinin ait olduğu cinsiyete uygun roller yüklenmiştir. Yani erkekten ve kadından beklenenler aşağı yukarı bellidir. Ve kişinin toplum hayatında bu rollere uygun davranması beklenir. Yalnız burada şunu da ifade etmemiz gerekmektedir, her toplumda kadın ve erkekten beklenen davranışlar aynı değildir. Toplumdan topluma cinsiyete yüklenen anlamlar ve gerçekleştirilmesi beklenen roller değişmektedir (Fichter, 1997: 98).

Ancak genel olarak ifade etmemiz gerekirse şunları söyleyebiliriz: Kadın sevecen, nazik, fedakâr, duygusal, sabırlı, kırılğan olarak ifade edilirken; erkekler ise güçlü, baskın, mücadeleci olarak tarif edilmektedir. Yine toplumun kadından beklediği roller arasında genel olarak yemek yapmak, evin düzenini, temizliğini sağlamak, çocuk doğurmak ve çocuğa bakmak sayılabilir. Erkeklerden beklenen ise çalışıp evin geçimini sağlamasıdır (Morris, 2002: 654). Aynı zamanda toplum kadının erkeğe nazaran daha yumuşak başlı, ona göre daha az iddiacı olmasını beklemektedir. Herhangi bir konuda kadının bir fikirde ısrar etmesi pek beklenen bir davranış değilken, erkeğin bir fikirde ısrar etmesi oldukça beklendik bir davranış olarak kabul edilir (Kağıtçıbaşı, 1983: 190).

Yukarıda ifade ettiğimiz erkek ve kız çocuklarının toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri, kültürün cinsiyetlerine

uygun bulduğu duygu, tutum, davranış ve roller arasındaki farklılıklar, toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak değerlendirilmektedir (Çıtak, 2008: 6).

3. Toplumsal Cinsiyetle İlgili Tartışmalar

Toplumsal cinsiyet ve cinsel roller nasıl oluşur? Toplumsal rolleri inşa sürecinde etkili olan temel dinamikler nelerdir? Toplumsal cinsiyetin oluşumunda eşitsizlikler var mıdır, varsa bunun sebepleri nelerdir? Bu konudaki tartışmalar bu sorular ekseninde cereyan etmektedir. Aslında meselenin özünde bu davranış farklılıklarının nasıl öğrenildiği yer almaktadır. Bu konudaki sosyolojik yorumlar farklılıklar arz etmektedir. Bazı sosyologlar toplumsal etkilerin daha belirleyici olduğunu söylerken diğerleri ise biyolojik etkenlerin belirleyici olduğu yönünde açıklamalar yapmaktadır (Giddens, 2006: 459).

3.1. Toplumsal Cinsiyet ve Biyoloji:

Toplumsal cinsiyetin oluşumunu biyolojik etkilere dayandıran araştırmacılar, kadın ve erkek arasındaki davranış farklarının nedeninin insan biyolojisi-hormonlardan ve kromozomlardan, beynin ebatlarına ve kalıtsal özelliklerine uzanan bir yelpazede olduğunu iddia etmektedirler. Bu farklılıkların her kültürde belli bir biçimde kendini gösterdiğini, dolayısıyla çoğu toplumda bulunan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nedeninin doğal etkenler olduğu savını benimsemişlerdir (Giddens, 2006: 459).

Bu görüşü savunanlar genellikle erkeklerin avlanmaları ve savaşa katılmaları gerçeğine odaklanırlar ve bu durumu da erkeklerin kadınlarda eksik olan biyolojik temelli bir saldırganlık eğilimine sahip oldukları şeklinde açıklamaktadırlar. Kalıtım özellikleri sonucu kızlar edebiyat ve dile ilgi duymakta, erkekler ise fizik, kimya, matematik gibi alanlara ilgi duymaktadırlar (Başak, 2015: 215).

3.2. Gelişmeci Argüman:

Bu argümanı savunan araştırmacılara göre ise, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri biyolojik değil kültürel olarak belirlenir ve sosyal olarak inşa edilmektedir. Gelişmeci argüman, insan davranışını kişinin içinde yetiştiği toplumsal ve kültürel çevrenin bir ürünü olarak değerlendirir (Slattery, 2014: 342).

Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet tartışmaları iki koldan ilerlemektedir. Bir grup araştırmacı toplumsal cinsiyetin ortaya çıkıp şekillenmesini biyolojik özelliklere bağlarken diğer

gruptakiler bu durumu tamamen kültürel özelliklere bağlamışlardır.

Bazı araştırmacılar ise bu iki görüşü uzlaştırmaya çalışmışlardır. Bu anlamda toplumsal cinsiyet rolünün pekişmesinde genlerden gelen miras önemlidir. Genler kendisine kodlananın yapılmasını ister. Aslında bu kimlik, biyolojik unsurların üstüne kültürel doktrinlerin eklenmesiyle oluşmaktadır (Tarhan, 2010: 108).

4. Kur'an'da Toplumsal Cinsiyet

Kur'an-ı Kerim'in bu konuya nasıl yaklaştığı oldukça önem arz etmektedir. Bunu anlayabilmek için Kur'an'ın indiği Arap toplumunda 'kadın' ve 'erkek' denilince ne anlaşılıyordu? Toplumun bu iki cinsiyetten beklediği roller nelerdi? Kur'an-ı Kerim hangi noktalarda yanlış olan algıları düzeltmeye çalıştı? Cinsiyet üzerinden konumlandırılan hangi uygulamaları değiştirdi? Toplumsal cinsiyet algısını yeniden şekillendirdi mi? gibi soruların cevaplarını bulmamız gerekmektedir.

Kur'an' da 'cinsiyet' kavramına baktığımızda konuyla ilgili şu ayetleri söyleyebiliriz:

Ve O, iki çifti yani erkeği ve kadını yarattı (Necm, 53: 45).

Erkeği ve dişiye yaratana and olsun (Leyl, 92: 3).

Bu ayetler cinsiyet farklılıklarına işaret eden pek çok ifadeden sadece ikisidir. Kur'an, cinsiyet farklılıklarını insan hayatının asli unsurları olarak değerlendirmiştir (Azız, 2010: 297).

Kur'an'da 'toplumsal cinsiyet' kavramını incelerken İslam öncesi Arap Yarımadası'nın sosyal şartlarına bakmamız gerekir. O dönemde kültürel algılar nedeniyle kadınların sosyal hayatta birçok hakkı kısıtlanmıştı, toplumda da değerleri yoktu. Genelde mirastan mahrum bırakılır, evliliğine kendisi karar veremezdi. Boşanma hakkında herhangi bir düzenleme olmayıp bu hak erkeğe aitti. Kocasının onu öldürmesine engel olacak bir düzenlemede mevcut değildi. Kadınların aile ve toplum içindeki konumuyla ilgili bir erkek hegemonyasının hakim olduğu söylenebilir. Burada sosyal tabakalar arasındaki farklılığa da işaret etmemiz gerekir. Bu dönemdeki şehirli kadının sosyal ve ekonomik durumu göçebe kabilelerdeki kadınlara göre daha iyi

durumdaydı. Şehirli kadın toplum içinde etkin bir role sahipti, mallarını kendi ya da bir ortak vasıtasıyla işletebilme imkânına da sahipti (Yıldırım, 2014: 441-442).

İslamiyet geldikten sonra kadınla ilgili haksız uygulamalar son bulmuş, erkeklere tanınan haklar kadınlara da tanınmıştır. Hz. Peygamber döneminde, İslam'ın, erkeğe tanıdığı hayat, mülkiyet, tasarruf, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele görme, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurun korunması, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma, özel hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı, geçim teminatı ve siyasi haklar gibi temel hakları kadınlara da verdiğini görmekteyiz (Yıldırım, 2014: 444).

İslam'ın gelişiyle birlikte toplumda cinsiyet üzerinden yürütülen birçok adet yeni hukuki düzenlemelerle değiştirilmiştir. Örneğin, Cahiliye döneminde kız çocukları kimi zaman öldürülüyordu. O dönemde bir kişinin kız çocuğa sahip olması utanç vesilesiydi (Öztürk, 2016: 74). Kur'an, cahiliye döneminde sırf cinsiyetten ötürü yapılan bu uygulamayı sert bir dille eleştirmiştir. Onları, insanı insan yapan unsur olan düşünebilme, analiz yapabilme özelliklerinden yoksun olmayı ifade eden 'beyinsizlik' ile tanımlamıştır. Bu duruma göz yumanları da 'sapkınlar' olarak ifade ederek 'kadın cinsiyeti'ne toplumun yüklediği anlamı eleştirmiştir (Enam, 6: 140).

Arap toplumunda cinsiyet üzerinden yürütülen bir diğer adet ise 'zıhar'dı. Erkek karısına 'Sen bana artık anamın sırtı gibisin' diyordu. Bunu söyledikten sonra karısına yanaşmıyor ihtiyaçlarını karşılamıyor ve onu boşamıyordu. Bu konuda o dönemde kadının haklarını koruyacak bir hukuk düzenlemesi yoktu. Kocanın keyfilğine göre hareket ediliyordu. Bu durumdan muzdarip bir kadın peygamber efendimize gelmiş ve bu durumdan yakınmıştır (Mücadele, 58: 1-3).

Ayetin başına baktığımız zaman Allah öncelikle 'onu duyduğunu ve işittiğini' söylemiştir. Uygulamanın kötülüğüne ve bu konuyla ilgili düzenlemelere değinmeden önce böyle bir vurgu yapılması gerçekten önemlidir. Çünkü 'anlaşılma' kişinin en önemli ihtiyaçlarından birisidir. Şimdiye kadar hiçbir şekilde seslerini duyuramayan, haklarını alamayan kadınların psikolojisini düşündüğümüz zaman herşeye gücü yeten bir zat tarafından 'Allah seni işitti.' ifadesini duymak tarafımızca oldukça değerlidir. Toplum içerisinde yalnızlaştırılan kadına 'yalnız değilsin' mesajı verilmektedir (Karaman-Çağrı-Dönmez-Gümüş, 2012: 261).

Yukarıda zikrettiğimiz ayette bu âdetin çirkin olduğunu ve onlar ‘anam gibisin’ dediklerinde öyle olmadığını söyleyerek mevcut anlayış düzeltilmiştir. Ve surenin ilerleyen ayetlerinde böyle bir söz söyleyen erkeğe hukuki yaptırımlar getirilerek kadın hakları güvence altına alınmıştır (Mücadele, 58: 3-4).

Allah, Kur’ân’da bu ve buna benzer benzer ifadelerle kadın düşmanlığını ve bu duruma götüren etkenleri bizzat kınamaktadır. Kur’ân’ın bu tarz ifadeleri, İslam öncesi Arapların toplumsal/kültürel cinsiyet kalıplarındaki yanlış uygulamaları reddetmektedir. Kur’ân’ın bu tarihsel olaylara veya geleneklere yaptığı referanslar, belli bir ferдин cinsiyetiyle ilişkili spesifik sosyal, kültürel ve psikolojik olguların oldukça ötesinde gözükmemektedir (Yıldırım, 2014: 437).

Kur’an’ı Kerim, sadece Arap toplumundaki cinsiyet ile ilgili algılara yer vermemiş, tarihten farklı kadın imgelerini de bizim nazarımıza sunmuştur. Örneğin ideal bir kadın imgesi olarak ‘Meryem’ örnek verilmiştir. Ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla övülme nedeni babasız çocuk dünyaya getirmesi değil, onun Allah’a adanmış bir çocuk olma yönüdür. Yine örnekler arasında cennet kadını olarak Havva, peygamberlerin yardımcıları olarak peygamber eşleri, iktidar bir kadını temsil eden Sebe melikesi gibi karakterleri muhayyilelere sunmuştur. Görüldüğü gibi Kur’an’da bütünüyle sabit bir kadın imgesi yoktur. O her zaman değişen ve hareket eden imge olarak takdim edilmiştir (Fidan, 2006: 109-131).

İslamiyet’in ikame edildiği Mekke ve Medine dönemlerine baktığımız zaman ise üç kadın modeli ile karşılaşmaktayız. İlki Hz. Hatice modelidir. Ticaret hayatında aktif, eşinin kendisinin üstüne başkasıyla evlenmesine müsaade etmeyen, sevdiği erkekle evlenebilmek için olağanüstü bir çaba gösteren, evlendikten sonra da eşini koruma altına alan güçlü bir kadın tipidir. İkincisi Hz. Aişe modelidir. Dini ilimlerde oldukça yetkin, peygamberin vefatından sonra erkeklerle ilmi tartışmalara giren, sosyal ve siyasi oluşumlar ortaya çıkaran, savaflara katılan, sosyal, siyasal, askeri alanda oldukça aktif dışadönük bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü model ise Hz. Fatıma’dır. O eşi ve çocuklarıyla ilgilenen, içe dönük ve sessiz bir kadındır. Bu üç model peygamber döneminde yaygın olarak görülmektedir. İslamiyet toplum mabeyninde tesis edilirken de sabit, tek tip bir kadın imgesi görülmemektedir (Yapıcı, 2012: 245).

5. Yusuf Suresi

Bu sure yüz onbir ayetten oluşmaktadır. Mekke-i Mükerrerme’de nazil olmuştur. Yusuf (as)’ın pek latif, pek güzel ve ibretli kıssasını anlattığı için Sureye ‘Yusuf’ ismi verilmiştir (Bilmen, 1964: 1535).Kur’an’daki sıralamada on ikinci, iniş sırasına göre ise elli üçüncü suredir (Karaman- Çağrı- Dönmez-Gümüş, 2012: 209).

Bu sure ‘hüzün yılında inmiştir. Hz. Muhammed’in en büyük destekçisi olan Ebu Talip ve Hz. Hatice o yılda vefat ettikleri için o yıla ‘hüzün yılı’ denilmiştir. Birinci ve ikinci akabe biatların da bu yıllarda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Yusuf suresi Hz. Peygamber ve sahabilerinin Mekke’de çektikleri sıkıntılı günlerde inen bir suredir (Kutub, 1972: 313).

5.1.Nüzul Sebebi

İbn-i Mes’ud’dan rivayetle; Peygamberimizin ashabından yanına bir grup geldi ve şöyle dediler: ‘Ya Resulallah keşke bize eskilerden bir kıssa anlatsan’(Kasas: geçmişte cereyan etmiş olaylardan haber vermektir). Daha sonra başka bir grup geldi ve onlar da aynı talepte bulundular. Bunun üzerine de Yusuf Suresi inmiştir (Sealebi, 1996: 145-146).

5.2. Yusuf Kıssası

Yusuf suresi, bu kıssa ‘kıssaların en güzeli’ olarak nitelendirildikten sonra Yusuf ’ un "Babacığım, ben rüyamda onbir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederken gördüm" diyerek anlattığı rüya ile devam eder. Daha sonra Yusuf ’ un kardeşleri bir gezintiye çıkar ve Yusuf ’u da yanlarında götürürler. Babaları Yusuf’u çok sevdiği için diğer kardeşler bu durumu kıskanırlar. Ve çıktıkları gezintide onu bir kuyuya atarlar. Kanlı gömleğini de babalarına götürüp onun öldüğünü söylerler (Yusuf, 12: 1-18).

Kuyunun yakınlarından bir kabile geçer. Onlar Yusuf’u görüp farkedip kuyudan çıkarırlar. Onu Mısırlı birine köle olarak satarlar. Yusuf’u alan kişi onu evladı gibi görür ve onu güzelce yetiştirir. Yusuf büyüdükçe evin hanımının ilgisini çeker ve kadın onaaşık olur. Onunla birlikte olmak ister. Ancak Yusuf bunu kabul etmez. Bu durumdan ötürü zindana atılır. Bir müddet zindanda kalır. Masumiyeti ispat edilip zindandan çıktığında Mısır’da üst düzey bir yönetici konumuna gelir (Yusuf, 12: 18-58).

Mısır’a aziz olduktan sonra onu kuyuya atan kardeşleriyle yüzleşir ve ailesini yanına aldırır. Ölene kadar uzun bir süre yönetici olarak görevine devam eder. Ve kıssa bu şekilde son bulur (Yusuf, 12: 58-111).

Biz bu surede özellikle ‘Yusuf’ ve ‘Züleyha’¹örnekliğinde ve onların aralarında geçen olayların toplum mabeyninde nasıl makes bulduğuna bakarak o dönemdeki toplumsal cinsiyet kavramını ve Kur’an’ın bu konuya nasıl yaklaştığını inceleyeceğiz. Bunu yaparken dönemin siyasi, sosyal, dini ve ekonomik yapısını gözönünde bulundurmamız elzemdir.

5.3. Hz. Yusuf Dönemi’nin Tarihi Arka Planı

Bu dönemle ilgili tarihi veriler oldukça kısıtlıdır. Ancak üzerinde ittifak edilen genel görüşe göre Hz. Yusuf’un peygamberliği Hiksoslar Dönemi’ne rastlamaktadır (Kutub, 1972: 338).Hiksoslar, Orta Bronz Çağı’nda (M.Ö. 1800-1550) XV ve XVI. Hânedanlıklar Dönemi’nde Mısır’a gelmişler ve XVIII. Hanedana mensup Ahmose tarafından milâttan önce 1570-1545 yıllarında bu ülkeden çıkarılmışlardır. Yûsuf Mısır’a geldiği zaman ise Kral Aphophis (Mısır kaynaklarında Apopi) hüküm sürüyordu (Harman, 2013: 2). Hiksosların soyuna ilişkin ise şu bilgiler söylenebilir: Tarihçilerin bunları, ‘göçebe ülkelerin hükümdarları’ veya ‘çoban krallar’ diye isimlendirmiş olmaları bunların Mısır’ı istila etmeden önce tam olarak yerleşik hayata geçmemiş olan SuriyeliAraplar oldukları yönündeki görüşleri kuvvetlendirmektedir (Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, 2012:236).

Bir toplumun inanç sistemi de bize sosyal hayatları hakkında pekçok veri sunabilmektedir. Bu yüzden Hiksosların neye inandıkları, ritüelleri önem arz etmektedir.OnlarınAman-Re ismini taşıyan ilahları vardı. Onun ibadeti, tektanrıçılığaoldukça yakındı. Aman-Re "benzeri yok, yegane ilah, dokuzluğun reisi, yaratıcı" ve bu gibi ifadelerle övülmüştür (Schimmel, 1999: 40).Hiksosların hüküm sürdüğü tarihlere baktığımız zaman, H. İbrahim, İsmail, İshak ve Yakup’un yaşadıkları zamana oldukça yakın bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı onlardan ‘Allah’ın Dini’ne ait bazı şeyler öğrendikleri noktasında bazı tefsirciler yorum yapmışlardır (Kutub, 1972: 338).

6. Yusuf Suresi ve Toplumsal Cinsiyet

¹Kur’anda Züleyha ismi geçmemekte, azizin hanımı olarak ifade edilmektedir. Ancak kaynakların bidirdiğine göre adı Zeliha yada Züleyha’dır (Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, 2012: 224). Kur’an’da Yûsufsûresinde Mısır azizinin eşi ve Yûsuf’aaşık olan kadın olarak yer alıp Züleyhâ’nın (Zelihâ) adı geçmez. Tevrat’ta da Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez, sadece İslâm sonrası bir yahudiliteratüründe (Yasharwa-Yesheb) Züleyha diye anılmaktadır (Öztürk, 2013: 552).

Yusuf kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra köle tacirlerinin eline düşmüş ve Mısırlı bir aziz onu satın almıştır (Bu sırada 17 yaş civarında olduğu düşünülmektedir) (Yaratılış, 37: 2). Bu aziz ona çok iyi davranmıştır. Eşine de aynı tavsiyede bulunmuştur. Ancak Yusuf, büyüyüp genç bir delikanlı olunca evin hanımının ona karşı hissiyatı değişmiştir. Onunla birlikte olmak istemiştir. Bir gün kapıları kilitlemiş ve onu birlikte olmaya çağırmıştır. Ancak Yusuf bu daveti reddetmiş, hem Rabbine hem de efendisine böyle bir ihanet yapamayacağını belirtmiştir. Odadan çıkmak isterken azizin hanımı onu arkadan yakalamış ve gömleği yırtılmıştır. O sırada kapının yakınında olan aziz ve kadının bir akrabası bu olaya şahit olmuşlardır. Azizin hanımı Yusuf'un kendisine birlikte olmayı teklif ettiğini ve ceza alması gerektiğini söylemiştir. Ancak akrabası gömlek arkadan yırtıldığı için kadının suçlu olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine aziz Yusuf'tan bu durumu saklamasını, karısının da günahkâr olduğunu ve af dilemesini istemiştir (Yusuf 12: 1-29). Züleyha burada istediğini elde etmek için türlü oyunlara girişen hırslı, yalancı, korkusuz bir karakter olarak resmedilmiştir.

Olayın aslına baktığımız zaman doğal şartların hükmünü yerine getirip sonucun Züleyha'nın istediği şekilde gerçekleşmesi için aslında herşeyin hazır olduğunu görürüz. Allah korkusundan başka onların aralarında hiçbir engel yoktu. Eğer bu fiil haram olmasaydı Yusuf da nefsine uyabilirdi. Fakat onun iffet, ismet ve nezaheti o kadar yüksekti ki, öyle bir anda bile Rabbinin burhanını görüp haramın çirkinliğini bizzat farkedebilmiştir (Yazır, 1979: 2855).

Züleyha'nın Yusuf'a ceza verilmesini istemesini ise şu şekilde yorumlayan müfessirler vardır: Azizin karısı Yusuf'u okadar çok seviyordu ki bu durumu kocası öğrenince onu öldürmesinden korktuğu için, hapis ve darp cezası istemiştir. Çünkü hiç ceza istemediği takdirde de kendisi suçlu duruma düşecekti (Bilmen, 1964: 1553). Kadının akrabası ise soğukkanlılıkla durumu çözmeye çalışmıştır. Bu adam hakkında Mevdudi 'yargıç' olma (Mevdudi, 1996: 425) ihtimali üzerinde dururken kutsal kitapta 'muhafız birliği komutanı' olarak geçmektedir (Yaratılış; 39: 1). Ne olursa olsun adaletli ve dikkatli bir insan olduğu aşikârdır. Hissi davranıp kendi akrabası lehinde görüş belirtmemiştir. Yine aziz de bu durumda Yusuf'u suçlamamış –nihayetinde o bir köleydi- karısına günahlarından dolayı af dilemesini söylemiştir. Yusuf'u da bu olayı yaymaması noktasında uyarmıştır.

Züleyha'nın, eşinin ve akrabasının tavırlarını anlayabilmek için o dönem Mısır'daki kadın algısını bilmemiz önem arz etmektedir. Bu konuda o dönemin inanç sistemleri bize

oldukça veri sunabilmektedir. İlgili dönemde Mısır'da 'tanrıça' kavramının çok önemli olduğunu görürüz. Bundan dolayı kadınlar tanrıçanın verdiği imtiyazlardan yararlanabilmekteydi. Mısır'da kraliçe kraldan daha önemli görülürdü. Aile içinde de kadının büyük bir önemi vardı çünkü kalıt babadan değil anneden geçirdi. Bu dönemi araştıran Dr. Muray 'Kadının, bir olasılıkla ekonomik bağımsızlığı nedeniyle yüksek bir konumda bulunduğunu düşünüyordu'. S. W. Baron papirüslerinde ise 'kendi kocalarına ve babalarına karşı bile olsa, hukuk davalarına ve bağımsız iş bağlantılarına giren kadınların görüldüğünü' yazmaktadır (Coşkun, 2011: 59).

Bu bilgilerden hareketle o dönemin cinsiyet algısıyla Züleyha'nın davranışları arasında bir uyum sözkonusu olduğu görülmektedir. Ancak Züleyha istediğini almak için fütursuzca davranmasına rağmen iş açığa çıktığında ilk etapta Yusuf'u suçlayarak kendini temize çıkarmak istemiştir. Bu durum o toplumda bir kadının isteklerini bu şekilde karşılamaya çalışmasının uygunsuz olarak görüldüğünü göstermektedir.

Yusuf'a baktığımızda ise bir köle olmasına rağmen sindirilmemiştir. Çünkü Züleyha'ya karşı kendini savunmuştur ve suçsuz bulunmuştur. Akranın adaletli tutumu da oldukça takdire şayandır. Azizin ise olay karşısında fevri davranmadığını sadece olayın yayılmasına karşı önlem aldığını görmekteyiz. Burada şuna dikkat etmemiz gerekir. İki karakter de saray erkânından kişilerdir. Bu sebeple temkinli davranmışlar olayın orada kapanmasını ve yayılmamasını istemişlerdir. Bunu yaparken ilk etapta adaleti elden bırakmamışlardır. Çünkü direk kendilerini ilgilendiren bir durum karşısında bile haklıyı haksızı ayırt edebilmişlerdir(Yusuf, 12: 28).

Ayrıca Züleyha'nın akrabası bu olayı 'kadınların tuzağı' olarak değerlendirmesi ve 'Sizin tuzağınız gerçekten yamandır' demesi ilginçtir (Yusuf, 12: 28). Çünkü bizim düşüncelerimizi oluşturan ve davranışlarımıza yön veren kavramlar, toplumsal gerçekliğe göre şekillenir ve ortaya çıkışlarının kökeninde de o topluluğun tasavvurları vardır (Edinsel, 2014: 424). Bu yüzden Züleyha'nın akrabasının yorumları bize bu toplumdaki kadın algısı noktasında ışık tutar mahiyettedir. Bu toplumda erkek zihninin arka planında kadınların tuzak kuran, hile yapan kişiler olarak görüldüğü de dikkat çekicidir.

Aziz, bu durumun gizli kalması için gayret göstermiştir. Ancak Züleyha isteğini bir kez değil defalarca tekrarlamıştır. Bu

durumun bir yıl civarında sürdüğü düşünülmektedir (Harman, 2013: 2). Bundan dolayı bu olay bazı kadınlar tarafından halk arasında yayılmaya başlanmıştır. Bu durumu duyan azizin hanımı bir yemek organize edip kendi aleyhinde konuşan kadınları davet etmiştir. Önlerine ikramlar koymuş ellerine de bıçak vermiştir. Yusuf'a da onların karşısına çıkmasını söylemiştir. Yusuf çıkınca kadınlar şaşkınlıktan ellerini kesmişlerdir. Yusuf'un güzelliği karşısında şaşkınlıklarını gizleyememişler ve azizin karısını haklı bulmuşlardır. Bunun üzerine halk arasında mevzunun daha da yayılmaması için Yusuf'un masumiyeti bilinmesine rağmen zindana atılmıştır (Yusuf, 12: 31-35).

Züleyha, misafirlerinin yanında arzusunu ve ahlak dışı niyetini açıkça ilan etmekten geri durmamıştır. Bunu yaparken böyle güzelliğe sahip bir köleye âşık olmasının toplum değerleri açısından eksiklik olmadığını vurgulayıp kendisinin mazur görülmesini beklemiştir (Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, 2012: 229).

Mesele aslında ilk başta kapanmış gibi görünmekteydi. Zira ne Züleyha bu durumu etrafta anlatıp kendini ele vermek ister, ne de Azîz meseleyi anlatıp kendini zor durumda bırakırdı. Ancak olay, bir müddet sonra Mısır ahalisi arasında yayılmaya başlamıştır. Bu meseleyi yayan hanımlar için Kur'an "şehirdeki birtakım kadınlar" ifadesini kullanmıştır. Bunların kim olduğu hususunda ekmekçinin hanımı, şarapçının hanımı, zindan görevlisinin hanımı, muhafızın hanımı ve hayvan sahibinin yani günümüzdeki şoförün hanımıdır. Yani azize yakın olan saray erkanından birtakım kişilerin hanımlarıdır. Bu birkaç kadın vasıtasıyla dedikodu şehre yani Mısır'a yayılmıştır (Avcı, 2012: 60).

Kadınlar aralarında şu şekilde konuşuyorlardı:

- Kadının bir şerefi ve haysiyeti olur. İnsan hem Azîz gibi bir adamın hanımı olup hem de hizmetçisinden murad almaya kalkarsa budala deriz biz ona.

Bazıları ise:

-Azîzin çocuğu olmadığını bilmiyor musunuz sanki? Kadıncağız ne yapsın, hiç olmazsa hizmetçimle olsun gönlümü edeyim, demiştir...

- Ben olsam ölürüm, yine hizmetçi ile gönül birliği edemem. Herkes haddini bilmeli.

Bu gibi konuşmalar yayılmaya başlamıştı(Oruç, 2004: 391-392).

Tarih boyunca değerler hiyerarşisinde en üstte bulunan kutsal değerler, hiyerarşinin en alt basamağında yer alan ise dünyevi ve cismani değerler olmuştur. Ve kutsal değerler cismani değerlere göre daha saygın kabul edilmiş ve toplum bilinci ve toplumsal ahlak anlayışı bu minvalde şekillenmiştir (Edinsel, 2014: 424). Bundan dolayı Züleyha'nın cismani isteği toplum mabeyninde ayıplanarak karşılanmıştır.

Kadınlar Züleyha'nın durumunu anlatmak için 'şefağ' kelimesini kullanırlar. Bu kelimeyi Bilmen şöyle açıklamaktadır: 'Yürek kabı, kalp gılağı, bir nazik yufka deridir ki, yürek onun içinde bulunur. Bir muhabbetin şefağta bulunması demek o muhabbetin kalp perdelerini yırtarak da içerisine kadar nüfuz etmesi demektir' (Bilmen, 1964: 1557).

Zeccac'a göre ise şefağ, kalpteki sevgi ve karasevdedir. Kadının Yusuf'u sevmesi artık karasevda noktasına ulaşmıştır. Bu anlamda ayette geçen şefağ kelimesi şiddetli sevgi ve büyük bir aşktan kinayedir. Aziz'in hanımının sevgisi o kadar şiddetlidir ki kalbini sarmış ve içine işlemiştir. Bu durumda olan birrişin sonuçlarına ve varacağı duruma aldırış etmez. Bunun için kadınlar 'Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz' demişlerdir. Çünkü Züleyha üst düzeydeki birinin hanımıydı ancak kölesine âşık olmuştur. Dahası onu elde etmek için elinden geleni yapmış ve hatta onu tehdit etmiştir. Bundan dolayı kadınlar, azizin hanımını büyük bir hata içinde görmüşlerdir. Genelde kadın istenen erkek isteyen olduğundan dolayı da azizin hanımı ayıplanmıştır (Avcı, 2012: 60).

Kara sevdadan dolayı birçok halk hikâyesine bu durum konu olmuştur. Züleyha ile Hz. Yûsuf'u konu alan hikâyelerde Züleyha kendisinden söz ettirerek yaptıklarından dolayı âdeta mâzur görülmüş, sevdiğine kavuşmak için her şeyi göze alan bir âşık kimliğiyle resmedilmiştir. Zira çok güzel olan ve nazla büyütülen Züleyha daha Mağrib Hükümdarı Taymus'un kızı iken rüyasında Yûsuf'u görüp ona âşık olduğu söylenmektedir (Öztürk, 2013: 552).

Dedikodu yapanların arasındaki konuşmalara baktığımız zaman Züleyha'nın adı geçmemekte ona 'azizin hanımı' diye hitap ettiklerini görürüz. Bu durumu müfessirler kadınların ilgili vakanın halk arasında daha fazla yayılmasını istemiş olmaları olarak yorumlamışlardır. Çünkü üst düzey makamda olanların hayatıyla ilgili olaylarla insanlar daha çok ilgilenirler (Bilmen, 1964: 1557).

Züleyha'nın bu kadınları evine çağırıp onlara birşeyleri ispat etme ihtiyacı hissetmesini ise Durkheim'in insan doğası tiplmesiyle açıklayabiliriz. Ona göre insan beden-ruh, duyusallık-akılcılık, bencillik-özgecilik gibi ikili bir yapıya sahiptir. Bu yapılar birbiriyle sürekli çelişir. Buna göre insan hem toplumun içindedir, hem de toplum insanın içindedir. Toplum kendine özgü varlığını devam ettirebilmek için insanlardan devamlı fedakârlık bekleyerek, kendi bireysel veya bencil arzularımızdan vazgeçmemizi beklemektedir (Edinsel, 2014: 423). Züleyha da bir toplum içinde yaşadığı için kendisi hakkında yapılan konuşmalara bigâne kalamamış ve bu konuda halk arasında konuşan kadınları yemeğe çağırmıştır. Ve Onun da içinde bir toplum yaşadığı için kendini aklama ve haklı gösterme ihtiyacı hissetmiştir.

Mevdudi davete gelen kadınları 'yüksek sosyete bayanları' olarak tanımlamıştır. Bu kadınların davetteki davranışlarından anlaşıldığına göre, bu genç ve yakışıklı köleyi kendilerine çekmek için yapamayacakları şey yoktu. Genç kölenin güzelliği karşısında duydukları hayranlığı açıkça utanç duymaksızın belli etmeleri, evin hanımının da onu baştan çıkarmak için elinden geleni yaptığını ve yapmaya da devam edeceğini çekinmeden utanmadan, itiraf etmesi sosyete bayanlarının durumunu yeterince sergilemektedir (Mevdudi, 1996: 550-551).

Kıssanın bu kısmını okurken Züleyha'nın tavrı bize ilginç gelebilir. Çünkü o toplumda ahlaksızlık olarak nitelendirilen bir davranışı saray erkânından kadınlara ilan etmiştir. Bu noktada şunu gözden kaçırmamız gerekir. Bir toplumda kadına ve erkeğe yüklenen anlamlar kültürden kültüre değişebildiği gibi aynı kültür içerisinde kentten köye değin farklılıklar içerebilir. Bu durumu etkileyen farklı dinamikler vardır. Bunlar, din, töre ve gelenekler, coğrafi etkenler, kent, kasaba ve köyde yaşamak, toprak sistemi, farklı devlet ve imparatorluk biçimleridir (Doğan, 2012: 174-175). Bundan dolayı Züleyha'nın ve çevresindeki kadınların tavrına baktığımızda cinsiyet algılarının şekillenmesinde elit-halk, kentli-köylü farkı bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Burada Züleyha'nın kent yaşamı sürmesi ve elitlerden olması önemlidir. Böyle bir olayı sıradan bir halk kadını yaşasaydı tepkiler daha farklı olabilirdi. Dolayısıyla böyle bir olay toplumun yüksek zümresinde yaşandığında farklı algılar örüntülene bilmektedir.

Bu durum zaman içerisinde pek de değişmemiştir aslında. Zira günümüz şartları içerisinde bile düşündüğümüz zaman Züleyha'nın statüsünde olan birçok kadının iffetsizliği medyaya yansımaktadır. İnsanlar onları kınamanın dışında onlara çok

büyük bir tepki göstermemektedir. Hâlbuki nikâhsız yaşamak, çocuk sahibi olmak halk arasında utanç sebebidir. Bu tür davranışları ifşa olunanlar çok sert muamelelere maruz kalmaktadır. Onlar halk arasında yaşayabilmek için bu durumları genelde gizli tutmaktadırlar. Ancak fiil aynı olduğu halde yüksek mevkide yaşayanlar için aynı tepkiler verilmemektedir. Bu yüzden toplumsal cinsiyeti anlayabilmek için sosyal statüleri de hesaba katmamız gerekmektedir.

Aziz, nihayetinde devlet kademesinde üst noktada olan bir zattır. Daha fazla olayın yayılmasını engellemek, ailesini ve adını temize çıkarmak istemiştir. Bütün deliller Yusuf'un suçsuz olduğunu göstermesine rağmen bu olayın üstünü kapatabilmek için Aziz ve arkadaşları onu suçlu olarak gösterip hapse atmışlardır (Karaman- Çağrı- Dönmez- Gümüş, 2012: 230). Onun bu tavrı dönemin erkek algısıyla doğrudan ilişkilidir.

Geç neolitiğe kadar sosyoekonomik yapı içerisinde yüklendiği rol bakımından kadın erkekten daha önemli bir konumda olmasına hatta tanrıçalaştırılmasına rağmen, kadın erkekle eşit haklara sahip olmuştur. Yani erkek herhangi bir haksızlığa maruz bırakılmamıştır. Bunun nedeni üretimin ve paylaşımın toplumsal ya da toplumcu niteliğiyle ilgilidir. Ancak geç neolitik çağın ekonomik yapısı içinde ortaya çıkan olgular, erkeğin emeğini ön plana çıkarmakla birlikte, aynı zamanda onu baskın ve otoriter bir güç olarak da ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu model ise şu şekilde betimlenmiştir: Eli sopalı koca, toplumun acımasız lideri, kralı ve tanrısıdır (Erbil, 2015: 59) .

Bu bağlamda Hz. Yusuf dönemine kadarki tarihi veriler, ilk dönemlerde kadının iyi bir konumda olduğunu ancak daha sonra erkeğe hizmet eden bir konuma geldiğini göstermektedir. Bu kültür anaerkillikten ataerkilliğe evrilmiştir. Zaman içerisindeki cinsiyet algılarıyla ilgili dönüşüm aziz ve yargıcın olayın ilk olduğu andaki tepkisiyle daha sonraki tepkisi arasındaki çelişkiyi açıklar niteliktedir. Çünkü yüksek elitler arasında bu tür ilişkilerin kadın veya erkekten gelsin ölümcül bir sonuca götürme yerine bastırma/duyurmama tavrı cinsiyet açısından ilginçtir. Burada kadının statüsü ve gücü kadar erkeğin de bu statü karşısında dengeyi gözetmesi söz konusudur. Aynı durum o dönemde örneğin bir Türk veya Kürt toplumunda olsaydı durum çok farklı olabilirdi.

6.1. Yusuf'un Zindana Atılması: Kıssanın bu kısmında Yusuf'un zindandaki hayatı anlatılır. Orada rüya yorumu öğrenir,

insanları bir olan İlah'a davet eder. Bir müddet zindanda kalan Yusuf, hükümdarın gördüğü bir rüyayı yorumlaması için zindandan çıkarılmıştır. Yusuf zindandan çıkmadan masumiyetinin ispat edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Züleyha ve diğer kadınlar çağrılmış, geçmişte yaşanan bu durumun aslı sorulmuştur. Bunun üzerine Züleyha kendi suçunu itiraf etmiş ve Yusuf'un masumiyeti ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Yusuf, hükümdarın yanında üst düzey bir devlet görevlisi konumuna getirilmiştir (Yusuf, 12: 35-50).

Kralın davetine Yusuf hemen icabet etmemiştir. Gelen elçiden krala gitmesini ve ellerini kesen kadınlarının durumunun araştırılmasını istemiştir (Yusuf, 12: 50). Yusuf'a yapılan teklif aslında zindanda bulunan biri için oldukça caziptir. Ancak o, bu teklifi hemen kabul etmek yerine, zindana haksızlık sonucu girdiğini, masum olduğunu ispat etmek, insanların kalbinde en ufak bir şüphe bırakmak istememiştir. Bu da onun üstün şahsiyetinin bir göstergesidir.

Hükümdar Yusuf'un talebini yerine getirip ilgili kadınları sorguya çekmiştir. Kadınlar Yusuf'un masum olduğunu söylediler (Yusuf, 12: 50). Kadınların şahitliği elbette önemliydi fakat burada asıl konuşması gereken azizin karısıydı. Kadınların Yusuf'un suçu olmadığını söylemeleri üzerine o da sonunda gerçeği itiraf etmiştir (Yusuf, 12: 51). Yusuf'un isteği üzerine yerine getirilen bu tahkikat neticesinde onun masumiyeti şahitler huzurunda ispat edilmiş olmuştur.

Kıssanın bu kısmındaki Yusuf'un bir davranışına dikkat etmemiz gerekmektedir. O kendi hakkında tetkikat istemiş ancak adını temize çıkarmak için Züleyha'nın adını mevzubahis etmemiştir. Onun hakkına riayet, şerefini muhafaza, ondan gelen bir isteği gizlemek için onun adını söylememiştir. Züleyha da Hz. Yusuf'un bu nezaket ve ince davranışını anlayarak, bu iyiliğe karşı bir iyilikle mukabelede bulunmak isteyerek doğruları itiraf etmiştir (Bilmen, 1964: 1574).

Yusuf'un bu davranışı toplumsal olaylara örneklik teşkil edecek mahiyettedir. Kur'an-ı Kerim Yusuf örneğinde bize mesaj vermektedir. Normalde Yusuf haklı Züleyha haksızdır. Bu yüzden onun ismini vermesi tuhaf karşılanmazdı toplum nezdinde. Ancak Yusuf ne kendi adını temize çıkarmaktan geri durmuş ne de Züleyha'nın adını vermiştir. Büyük bir nezaket örneği göstererek bizlere örnek olmuştur. Toplum nezdinde çirkin sayılan olaylar çözülrken kişileri fazla ifşa etmeden çözülmesi telkin edilmiştir. Ki Yusuf'un bu nezaketli davranışı Züleyha'nın da vicdanına dokunmuş ve gerçekleri itiraf etmiştir. Bunun yanında güçlü statü sahiplerinin çoğu zaman haklı çıkma

durumları karşısında statü yerine vicdana sığınma talebi dikkat çekicidir. Nezaketi yanında toplumsal gerçekliği doğru okuması da etkilidir. Demek ki güçlü statülü kadınlar toplumda daha alt tabakadan erkeklerden daha yüksek itibara sahip olarak etki gücüne sahip görünmektedirler.

Kıssanın son kısmında ise gerçekler ortaya çıktıktan sonra Kral'ın Hz. Yusuf'u devlet kademesinde önemli bir mevkiye getirmek istemesi yer almaktadır. Kral ona yüksek bir mevki teklif etmiş, Yusuf da ülkenin hazinelerinin başına geçmek istediğini söylemiştir (Yusuf, 12: 55). Kral da onun isteğini yerine getirmiştir. Yusuf vazifesine başlar başlamaz daha önceden kralın rüyasını yorumladığı verilere dayanarak tedbirler aldı ve ülkenin sıkıntı yaşamasına engel oldu. Aldığı tedbirlerle komşu ülkelere de yardımda bulunmuştur. Kıssa buradan sonra Yusuf'un ailesini yanına aldırmasıyla devam etmektedir.

SONUÇ

Cinsiyet biyolojik olarak kadın ve erkeği ifade ederken toplumsal cinsiyet, bir toplumun bu kavramlara yüklediği anlamları içermektedir. Bir insan doğduğu andan itibaren toplumsal değerlerle karşı kaşıya kalmaktadır. Örneğin bizim toplumumuzda bebek kızsız pembe, erkeğe mavi kıyafetler tercih edilir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet bir kültürün içerisinde şekillenir ve nesilden nesile bu değerler aktarılır. Yani kadın ya da erkek denilince yerine getirmesi beklenen roller toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmektedir.

Toplumsal cinsiyet ile asıl vurgulanmak istenen şey bu iki cins arasındaki eşitsizliklerdir. Ve bu dengesizlikler her toplumda farklı olduğu gibi her dönemde de farklılıklar arz etmiştir. Örneğin Kur'an'ın indiği Arap Toplumunda sadece cinsiyetinden dolayı kadına yönelik haksız uygulamalar vardı. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi, zihar uygulaması, boşanma hakkının sadece erkekte olması, mirastan mahrum bırakılması bu konudaki örneklerdendir. İslamiyet geldikten sonra cinsiyet üzerinden yapılan bu haksızlıklara son verilmiştir. Ayrıca bu konuda hukuki düzenlemeler yapılmış ve kadın hakları güvence altına alınmıştır.

Hz. Yusuf'un peygamberliğine kadar kadim Mısır kültüründe toplumsal cinsiyete baktığımızda ise ilkçağlarda anaerkillik hâkim olup kadının toplum içinde statüsü yüksekken ilerleyen zamanlarda ataerkilliğin ve erkeğin statüsünün yükseldiğini görmekteyiz. Yusuf kıssasında ise o dönemin şartlarında üst

düzy bir konumda olan Züleyha ve saray erkânından bazı kadınlar örneklendirilmiştir. Züleyha hırslı, yalancı, hileci olarak resmedilirken, saray erkânından olan diğer kadınlar meraklı, dedikoducu olarak betimlenmiştir. Erkek olarak Yusuf iffetli, hakkını savunan biri olarak tarif edilirken, aziz ve akrabası ihtiyatlı, temkinli ve –ilk etapta- adaletli olarak bize sunulmuştur.

Bu kısya değerlendirilirken bu insanların toplum nezdinde üst düzey insanlar olduğunu gözardı etmemeliyiz. Nitekim Hz. Peygamber döneminde halktan olan kadınların hakları kısıtlıyken konumları yüksek kadınlar daha fazla haklara sahipti. Hz. Yusuf döneminde de yüksek zümre kadınlarına çeşitli imtiyazlar verilmekteydi. Günümüzde de bu durumun değişmediği bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağlı olarak toplumsal cinsiyetin sosyal statüler arasında değişiklik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kur'an'ın toplumsal cinsiyete bakışının ise tartışma boyutunda değil çözüm üretici mahiyette olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal bilimlerde toplumsal cinsiyet 'biyolojik' mi, 'kültürün şekillendirmesi' mi tartışmaları süredursun, Kur'an'ı Kerim toplumsal cinsiyetin fitrata uygun yeniden inşası üzerinde durmuştur. Bunu yaparken toplum tarafından numune misal kabul edilen kişilerin örnekliliği üzerinden gerçekleştirmiştir. Burada insanların nefisleri olduğu için yanılıya düşeceklerini ama Allah koruması altında olan insanların ise tam örneklik teşkil edeceklerini de bu kısya vasıtasıyla bize anlatmıştır.

Hz. Muhammed'in peygamberliği ve Hz. Yusuf peygamberliği dönemlerinde Allah, peygamberleri vasıtasıyla o toplumda kültürlerine yerleşmiş olan cinsiyet üzerinden yapılan yanlış uygulamaları kaldırmıştır. Ve peygamberlerine bir toplumu kültürel olarak da dönüştürme görevini verdiğini söylemek mümkündür.

Bu bağlamda sosyolojinin bir konusu olan 'toplumsal cinsiyet' meselesine Kur'an-ı Kerim oldukça orijinal bir yaklaşımla, uygulamalı çözüm örneklerini yaşamış toplumlar ve peygamberleri üzerinden vermiştir. Bu yüzden her dönemde ve her alanda olduğu gibi sosyoloji alanında da Kur'an'ın bakış açısına ihtiyacımız vardır.

KAYNAKÇA

ALP, H. (2016). İşbirlikli Öğrenme Yöntemi Ve Oyun Etkinliklerinin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Kaygı

Düzeylelerine Etkisi', *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, c:5, s:1, ss: 309-322.

AVCI, H. (2012). 'Kur'an'dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem Ve Hz. Yusuf', Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) : Elazığ.

AZIZ, A. (2010). 'Sosyolengüistik Bir Yaklaşım' Çeviri: Sümertaş, Burhan, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), ss:295-306.

BARBAROSOĞLU, F. (2002). *İmaj ve Takva*, İstanbul: Timaş Yayıncılık.

BİLMEN, Ö. N. (1964). *Kuran'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri 3*, Bilmen Yayın Evi: İstanbul.

COŞKUN, A. (2011). *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, Rağbet Yayınları: İstanbul.

CÜCELOĞLU, D. (2010). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÇITAK, A. (2008). 'Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma', Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi): Ankara.

DOĞAN, İ. (2012), *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: Pegem Yayınları.

EDİNSEL, K. (2014). *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.

ERBİL, P. (2015). *Kibeleden Pandoraya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınları: Ankara.

SARIOĞLU ERGUVAN, İ. D. (2008). *Kültürel Antropoloji*, Kaknüs Yayınları: İstanbul.

ESKİ AHİT (2009). *Yaratılış*, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

FİDAN, H. (2006). *Kuranda Kadın İmgesi*, Ankara: Vadi Yayınları.

GİDDENS, A. (2006). *What Is Sociology*, Malden: PolityPress.

GÖLE, N. (2001). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.

GÜNAY, G. Vd. (2011). 'Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri'. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s: 3, ss: 157-171.

GÜNGÖR Ö.- Sarıkaya M. E. (2017), 'Sosyoloji ve İlahiyat(çı) Açısından Anlamı', *Journal of Analytic Divinity*, 1: 1, ss: 1-21

GÜNGÖR, Ö. (2016). *Araftaki Kimlik Alevilik- Bektaşilik*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

GÜNGÖR, Ö. (2016). *İki Dünya Bir Aile*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜRHAN, N. M. (2010). 'Toplumsal Cinsiyet Ve Din', *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, s: IV, ss: 58-80.

HARMAN, Ö. F. (2013). 'Yusuf', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c: 44, ss: 1-5.

HASŞAB, S. M. (2010). *İslam Sosyolojisi*, Çevr: Coşkun, Ali, Özmen, Nebile, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

JOSEPH F. (1997). *Sosyoloji Nedir*, Çeviri: Nilgün Çelebi, Ankara: Atilla Yayıncılık.

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1983). *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Beta Yayın.

KARAMAN, H.- Çağrıçı, M.- Dönmez, İ.K.- Gümüş, S. (2012). *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir 3*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara.

KARAMAN, H.- Çağrıçı, M.- Dönmez, İ.K.- Gümüş, S. (2012). *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri 5*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KARASAKAL, Ş. (2005). 'Kuran ve Sosyal Psikoloji', Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi): Erzurum.

KRİST-ASHMAN, K.- Zastrow C. (2014). *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre*, Ankara: Nika Yayınevi.

KUTUB, S. (1972). *Fızılal-il Kuran 8*, Hikmet Yayınları: İstanbul.

MARSHALL, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları: Ankara.

MEVDUDİ, E. (1996). *Tefhimu'l Kur'an 2*, Çevr: Kayani Muhammed Han, Karaca Yusuf ve diğerleri. İstanbul: İnsan Yayınları.

MORRIS, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*, Çeviri: Ayvaşık, H. Belgin, Sayıl Melike, Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.

ORUÇ, M. (2004). *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Gazetesi Yayınları: İstanbul.

ÖZTÜRK, M. (2012). 'Kur'anı Kerim Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Meselelerine İlişkin Çözüm Önerileri', *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet II, Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı, 26-27 Mayıs 2012*, s. 97-125

ÖZTÜRK, M. (2016), 'Kuran, Tefsir, Kadın', *Dini Araştırmalar Dergisi*, Kadın Özel Sayısı , ss: 65-96.

ÖZTÜRK, Z. (2013). 'Züleyha Maddesi', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c: 44, ss: 552-553.

SCHİMMELE, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları: İstanbul.

SEALEBİ, A. (1996). *El-cevahiru'l-Hisan Fi-Tefsiri'l-Kuran 2*, Tahkik: Ebu'lGimari el-İdrisi El-Hüseyini, Dacu'l-Kutubi'lİlmiyye, Beyrut.

SLATTERY, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Çeviri: Tatlıcan, Ü. Demiriz, G. Sentez Yayıncılık: İstanbul.

TARHAN, N. (2010). *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayınları.

TOKER, İ. (2009). 'Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örgütleri', *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), ss: 142-165.

TOKER, İ. (2015). 'Toplumsal Cinsiyet Ve Din' Editör: Çapcıoğlu İhsan- Akyüz, Niyazi, *Din Sosyolojisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, ss: 607-623.

TOKER, İ. (2015). 'Toplumsal Cinsiyet ve Din', *Din Sosyolojisi*, Editör: Çapcıoğlu İhsan - Akyüz, Niyazi, Ankara: Grafiker Yayınları, ss: 607-623.

TUNÇ, H. (2014) 'Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c: 7. s: 33, ss: 608-624.

YAPICI, A. (2012) 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Din ve Kadın', *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet I, Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantı, 21-22 Mayıs 2011*, ss: 221-264.

YAPICI, A. (2012). 'Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık Farklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi', *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17: 2, ss.1-34.

YAZIR, E. H (1979). *Hak Dini Kur'an Dili 4*, Ankara: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

YILDIRIM, E. (2014). 'Kur'an Sosyolojisi Açısından Toplumsal Cinsiyet Meselesi', *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c:14, s:1, ss: 437-460.